

землевладення: Историко-юридический очерк”. Однак у ній еволюція землеволодіння в Криму після його приєднання до Росії розкривалася лише фрагментарно. Крім того, автор недостатньо використав архівні матеріали, що не дозволило йому переконливо аргументувати деякі висновки [13].

Ф.Ф. Лашков вирішив спеціально всебічно дослідити історію кримськотатарського землеволодіння. Протягом дванадцяти років історик виявляв документи в архівах губернського правління, канцелярії губернатора, дворянських зборів. У результаті в „Известиях” ТВАК у 1895–1896 рр. було опубліковано збірку джерел з історії кримськотатарського землеволодіння. Ці документи, які вперше вводилися до наукового обігу, становили джерельну базу дослідження. Характеризуючи життя кримських татар в період існування Кримського улусу, а потім і ханства, автор проаналізував зміни в житті татар, указавши на їхню інтенсивність, починаючи з другої половини XV ст. Пов’язано це було з тим, що на початку XV ст. землеробство в Кримському улусі отримало право „громадянства”. Розвиток землеробства у татар Ф.Ф. Лашков пов’язував з їхніми контактами в гірському Криму з греками, а на південному березі – з генуезцями. Однак говорити про те, що землеробство виникло у татар тільки під впливом місцевого населення, було б не зовсім правильно. Справа в тому, що скотарське господарство татар в силу примітивності було не в змозі їх прогодувати. Тому татари самі доповнювали скотарство кочовим землеробством, яке поєднувалося з кочовим способом життя [14, 140-149]. Лашков розкрив, як під впливом нової форми суспільної праці поступово землеробська соціальна організація – сільська община джемаат – все глибше пронизувала життя кримськотатарського населення. Історик з’ясував примітивні економічні відносини селянських господарств, довівши, що кочове скотарство з елементами кочового землеробства сприяло зміцненню родового устрою.

У своєму „Историческом очерке крымско-татарского землевладения” Ф.Ф. Лашков проаналізував розмаїття форм землеволодіння як феодального, так і вакуфного. Він охарактеризував домен турецького султана, ханське землеволодіння, землі спадкоємця престолу – кагалик, земельне володіння духовних осіб – ходжалик, мурзинське і вакуфне землеволодіння, а також особливо детально висвітлив селянське землеволодіння – джемаат та бейлик.

Слід відзначити, що в другій половині XIX ст. історики Криму, як правило, не розрізняли такі відтінки у кримськотатарському землеволодінні. Винятком була тільки робота Г.Ф. Блюменфельда, який слушно звертав увагу на те, що одноманітність общинно-родового землеволодіння зміцнювалося різнохарактерними формами земельної власності [13]. Ф.Ф. Лашков детальніше за Блюменфельда розкрив всі особливості кожного виду землеволодіння, зробив свої оригінальні висновки на основі введення до наукового обігу корпусу змістовних документальних матеріалів. Він відзначав, що бейлики започаткували в Криму особливий вид поземельного володіння політичного характеру. Територія, якою володів бей, раніше як родоначальник в часи існування Кримського ханства, переросла в особливий уділ бея.

Історик детально висвітлив політичне значення бейських родів у ханстві.

На відміну від багатьох краєзнавців-популяризаторів Ф.Ф. Лашков був активним дослідником численних архівних документів, на основі яких робив глибокі наукові висновки. Він по суті виявився піонером всебічного вивчення складних соціально-економічних проблем історії краю. Його спадщина є видатним внеском в розвиток історичного краєзнавства Криму.

1. Шарана В.Ф., Непомнящий А.А. Лашков Ф.Ф. – краєвед Крима // *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.* – Симферополь: Таврия, 1993. – Вып. 3.
2. Шарана В.Ф., Непомнящий А.А. Кримський краєзнавець Ф.Ф. Лашков (1858–1917 рр.): За новими архівними документами // *Осягнення історії: Зб. наук. праць на пошану професора Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя.* – Острог; Нью-Йорк, 1999.
3. Лашков Ф.Ф. Несколько слов об исторической судьбе Крима // *Таврида.* – 1881. – 18 января, 29 января.
4. Державний архів в Автономній Республіці Крим. – Ф. 104.– Оп. 1.– Спр. 263.
5. Историческая записка о Симферопольской гимназии с основания ея по 1 июля 1881 года. – Симферополь, 1881.
6. Лашков Ф. Ф. Шагин-Гирей, последний крымский хан. – К., 1886.
7. Лашков Ф. Ф. Сельская община в Крымском ханстве. – Симферополь, 1887.
8. Непомнящий А.А. Крымоведческие исследования на всероссийских Археологических съездах (вторая половина XIX – начало XX века) // *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.* – Симферополь, 2002. – Вып. 9.
9. Бахрушин С. В. Основные моменты истории Крымского ханства // *История в школе.* – 1936. – № 3.
10. Лашков Ф.Ф. Исторический очерк крымско-татарского землевладения // *Известия Таврической ученой архивной комиссии.* – Симферополь. – 1895. – № 22.
11. Якобсон А. Л. Средневековый Крым: Очерки истории материальной культуры. – М.; Л.: Наука, 1964.
12. Голубовский П. [Рецензия] // *Киевская старина.* – 1888. – Т. 20. Отд. 2. Рец. на кн.: Лашков Ф.Ф. Сельская община в Крымском ханстве. – Симферополь, 1897.
13. Блюменфельд Г. Ф. Крымско-татарское землевладение. – Одесса, 1888.
14. Секиринский С.А., Секиринский Д.С. Аграрный строй крымских татар в XVI – XVIII вв. // *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.* – Симферополь: Таврия, 1991. – Вып. 2.

Б.Г. Москальов, Н.П. Москальова

Д.Є. КУДРЯ: НОВІ ФАКТИ БІОГРАФІЇ

Д.Є. Кудря відіграв визначну роль у політичних подіях в Україні під час національної революції та громадянської війни, радянського будівництва 1920–30-х років. Він був послідовно членом партії есерів, боротьбистів, КП(б)У і брав участь у революційних подіях на фронтах Першої світової війни, у політичних подіях в Україні у 1918 році, входив до складу радянського уряду України у 1919–1920 рр., працював на різних господарських посадах у 1920–30-х роках. Його діяльність не залишилася поза увагою істориків.

Щоправда, в книзі „Служение Отечеству и долгу. Очерки о жизни и деятельности ректоров харьковских вузов (1805-2004 гг.)”, підготовленою колективом авторів за загальною редакцією проф. В.І. Астахової, наведено, що про Д.Є. Кудря, який працював директором ХІМЕСГ у 1931–1932 рр., знайти біографічних даних авторам не вдалося [1]. Разом із тим, у книзі із серії „Реабілітовані історією” (видавництво Київ-Полтава), яка вийшла ще у 1992 р., у статті О.П. Юренко „Данило Кудря на тлі свого часу” докладно розповідається про революційну діяльність Д.Є. Кудрі. Проте в цій статті діяльність Д.Є. Кудрі у 1920–30-ті роки майже не висвітлена, більше того, основні віхи його біографії цього періоду наведені не точно [2].

Автори запропонованої публікації ставлять за мету дослідити раніше невідомі факти біографії Д.Є. Кудрі. Об'єкт вивчення – біографія Д.Є. Кудрі, предмет – раніше невідомі факти з неї.

Данило Євменович Кудря народився 9 грудня 1885 р. на хуторі Березівському Полтавського повіту у родині заможного селянина. У 1904 р., після початку російсько-японської війни, він іде добровольцем на фронт, де дослужився до чину прапорщика. Після закінчення у 1908 р. Казанського піхотного училища повертається до армії, де і розпочинає революційну діяльність. Він налагоджує зв'язки з полтавськими есерами, веде роботу серед солдат та селян. У 1910 р. після звільнення в запас Д. Кудря поступає на агрономічний факультет Київського політехнічного інституту. В цей час йому довелося багато працювати, зокрема репортером у київських газетах, для того, щоб оплатити своє навчання, старшого брата та дружини, яка закінчувала медичний університет [3, 13]. З початком Першої світової війни Д. Кудря був мобілізований на фронт і пройшов шлях від командира транспортного загону до командира батальйону, виявив відвагу та уміння воювати. Його було нагороджено орденами Анни 4-го, 3-го та 2-го ступенів, Станіслава 3-го та 2-го ступенів, Володимира 4-го ступеня та солдатським Георгіївським хрестом 4-го ступеня (остання медаль вважалася особливо почесною для офіцерів, оскільки нагородження відбувалося за поданням солдатів). Після Лютневої революції Д. Кудря як член партії есерів брав активну участь у революційних подіях на Південно-Західному фронті: очолював есерівську організацію 41-го стрілецького корпусу, обирався головою корпусного комітету, дотримуючись активної антиоборончеської позиції. Він конфліктував з вищим есерівським керівництвом – Б. Савинковим та О. Керенським, які як представники Тимчасового уряду приїжджали в корпус напередодні липневого наступу [2, 293–294].

У жовтні 1917 р. в Києві він зустрічався з С. Петлюрою та В. Винниченком і підтримував ідею українізації військ. Він повертається на фронт помічником комісара фронту, представником Центральної Ради і Генерального секретаріату. Працюючи у фронтовій раді, Д. Кудря близько зійшовся з представниками українського національного руху в армії, українськими соціал-демократами і есерами. Невдовзі він обирається головнокомандуючим Південно-Західним фронтом і видає наказ про демобілізацію армії. У 1918 р., перебуваючи у підпіллі, Д. Кудря зблизився з боротьбистами – партією, яка була створена на бази

лівого крила українських есерів, а у 1919 р., після встановлення у Києві радянської влади, вступає до партії боротьбистів та разом із більшовиками займається створенням Київського військового округу. Як представник партії боротьбистів, Д. Кудря входив до уряду Радянської України, обіймаючи посаду замісника Наркома продовольства О.Г. Шліхтера. У 1920 р. разом із іншими боротьбистами, Д. Кудря увійшов до КП(б)У і був направлений до Галицького революційного комітету – тимчасового органу радянської влади у Східній Галичині – як голова продовольчого відділу [2, 295–300]. З 1922 р. він живе і працює у Харкові. Як і ряд інших колишніх есерів, боротьбистів, він займається під час непу кооперативним рухом. Працює замісником голови правління Українбанку (Всеукраїнського кооперативного банку), а з 1929 р. його головою, одночасно очолюючи і правління „Коопстраху”. Незважаючи на те, що Д. Кудря обіймає не дуже велику посаду в радянській ієрархії, він відіграв помітну роль у суспільному та культурному житті столиці як член різноманітних українських товариств та організацій. Впродовж двох років він очолював Всеукраїнське театральне товариство і брав активну участь у створенні в Харкові українського оперного та українського драматичного театрів.

Що ж стримувало його кар'єрний ріст? Звичайно, той факт, що він був вихідцем з „ворожого” соціального середовища, штабс-капітаном царської армії, есером-боротьбистом. У 1924 р. під час партчистки його виключають із КП(б)У за те, що він немовби був учасником „григор'євського загалу”. Проте його скоро відновлюють в партії, оскільки він надає докази, що під час „григор'євщини” він працював в Київському воєнному окрузі [3, 13]. Однак різноманітні нападки на нього та звинувачення продовжувалися і в наступні роки. Значних зусиль довелося докласти йому, щоб пройти партчистку 1929–1930 рр. Про те, наскільки гостро стояло питання про його подальшу роботу та долю взагалі, свідчить фрагмент із протоколу чистки парторганізації Українбанку від 13 січня 1930 р.

Запитання до Д.Є. Кудрі: „... Чи підтримуєте Ви зв'язок із батьком? Чи позбавлений Ваш батько права голосу? Як часто Ви буваєте у нього? Які зв'язки з рідними та кого ще позбавлено права голосу? Чи клопотали Ви за брата – білогвардійця? Чи погрожували Ви племіннику, який видав вашого брата? Чи їздили Ви до своїх рідних на автомобілі Українбанку або може Ваша дружина? Чин у старій армії та в Червоній армії? Де був т. Кудря під час григор'євщини? Як у Вас з вечірками? Чи були такі з приводу іменин Вашої дочки та зустрічі Нового року? Із якої сім'ї дружина т. Кудрі? ...” тощо [3, 12].

Відповідь Д.Є. Кудрі (наводиться частково): „Комплекс запитань, що торкаються мого родинного стану: цілком відверто кажу, що стан господарства мого батька – куркульський. Дома я не живу з 1904 р., досить великий час. Які у мене зв'язки? – Я приблизно через рік-два буваю на селі. Жив позаторік цілий місяць під час моєї відпустки. Що торкається зв'язків з самим селом, то вони досить міцні, до мене приїжджають представники Комнезаму за порадами з різних питань життя села, зв'язок цей з 1917 р. Що торкається моїх родичів молодого покоління. Сестри вийшли за комнезамівців. Племінники по старшому

брату, який помер, активно працюють в комсомолі. Що торкається батька, то йому зараз 78 років, чи позбавлений він виборчих прав, – то гадаю, що він ніколи не брав участі у виборах.

Щодо брата – він мав куркульське господарство, його заарештували, звинуватили в тому, що він брав участь в білій армії. Коли я узнав, в чому його звинувачують, я ні на один лист не відповів і ні перед ким не клопотав, але в Полтавському ДПУ я узнав, і коли мені сказали, в чому його звинувачують, – я сказав – робіть, що хочете, я ні одного слова прохання або захисту не скажу.

Зв'язок з молоддю у мене досить активний. Зв'язку зі старим поколінням останній час немає ніякого. Батько в старі часи досить прихильно відносився до революційної роботи, навіть переховував т. Матрозова, який, він знав це, був революціонером, але пізніше... став вороже відноситися до пролетарської революції – зрозуміло, психологія досить розвиненого куркуля.

Відносно хлібзаготівель, я ні на один лист, що писали мені, не відповів, ні на лист батька, ні на лист жінки брата..." [3, 13, 14].

Навіть цей наведений уривок свідчить багато про що, і перш за все про те, як радянська система калічила долі та характери людей. Д. Кудря, в минулому революціонер, кавалер 6 бойових орденів та солдатського Георгія, людина стійка та хоробра, змушений був зрікатися своїх рідних, побоюючись за своє життя та долю.

Відносно характеру Данила Євменовича, то його досить точно (якщо відкинути хвалебні вислови про вірність робітничому класу) характеризує колега по банку, завідувач одного із відділів І. Баллон: "...Це думка багатьох товаришів, і моя особиста думка. Незважаючи на те, що він (Кудря Д.Є. – Б.М.) – виходець із куркульської сім'ї, незважаючи на те, що він прийшов у партію як чесний інтелігент, його суб'єктивні якості не можуть викликати ніякого сумніву, його ставлення до революції, радянської влади та робітничого класу. Він дихає, живе, як багато інтелігентів жили, з робітничим класом, він відданий робітничому класу та його справі. Але інша сторона, як він виконує політику партії, партійного керівництва, чи дійсно по-більшовицьки, і тут треба сказати, що у Данила Євменовича виявляється м'якість характеру... В політиці це недопустимо. Він не відділився від минулої інтелігентності та впливу минулих зв'язків з колишніми утопістами, есерами, ставлення яких до Радянської влади ми знаємо..." [3, 15].

Висновок парткомісії з чистки стосовно Кудрі Д.Є. був такий: „За зв'язки з ворожим елементом (з батьком куркулем та братами, позбавленими права голосу), за використання службового становища (їздив на автомобілі Українбанку в тарифну відпустку до батька в Полтавський округ), за організацію вечірки з пияцтвом винести сувору догану з попередженням. Зняти з відповідальної керівної роботи” [3, 12].

З роботи в Українбанку Д.Є. Кудря дійсно пішов у липні 1930 р., проте на іншу „відповідальну” роботу. Початок 1930-х років – час крутого повороту в більшовицькій аграрній політиці. Створюється багато нових підрозділів та управлінських структур, які повинні були забезпечити організацію великого механізованого суспільного виробництва на селі. Гострий дефіцит досвідчених, кваліфікованих кадрів

посилювався тими чистками, які проводили органи ДПУ наприкінці 1920-х – на початку 30-х років. Достатньо згадати „справу українських агрономів” у 1930 році, яка знекровила Наркомзем України та ряд підвідомчих йому структур. Тому на висування пішли „боротьбистські” кадри. П. Любченко став у 1929 р. кандидатом у члени Політбюро ЦК КП(б)У, Г. Гринько – заступником Наркомзему СРСР, І. Шапошніков – колега Д. Кудрі по роботі в Українбанку (голова відділення банку в Донбасі) – очолив Укртракторцентр, Д.Є. Кудря став головою тресту Дніпроелектросількомбінатів (ДЕСК), який постановою уряду об'єднав кілька електросількомбінатів, що створювалися навколо Дніпрельстану. Цей грандіозний більшовицький проєкт – про плани його здійснення, цілі та етапи Д. Кудря розповів у статті „Шляхи реконструкції сільського господарства в районі Дніпрельстану” в журналі „Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства” – передбачав створення більше десяти ЕСКі в у районі середнього та нижнього Дніпра. Повністю індустріалізоване колгоспно-радгоспне виробництво на базі електрифікації рослинництва та тваринництва, а також будівництво підприємств із переробки сільськогосподарської продукції: консервних, масло-молочних, беконних заводів повинно було працювати за єдиним планом ДЕСК'а [4, 113].

Для реалізації масштабного проєкту будівництва електросількомбінатів в той час не було достатньо коштів, наукових розробок, не вистачало потужностей машинобудування, кадрів. Ідея агроіндустріальних комбінатів була засуджена ще у 1930 р., а відхід більшовицького керівництва від курсу на надспеціалізацію сільського господарства почався у 1931–1932 рр., який пізніше було охарактеризовано як лівоухильницький перегин.

Проте є дані, що на короткий термін до свого призначення директором тресту Дніпроелектросількомбінатів, Д. Кудрю було призначено директором відкритого 1 липня 1930 р. Науково-дослідного інституту механізації та електрифікації сільського господарства, який зокрема повинен був забезпечити будівництво ДЕСК'ів, а в його структуру входила Запорізька станція електрифікації сільського господарства, створена на о. Хортиця у 1930 р., а також плавневий та рисовий ДЕСК на базі радгоспу Бейкут біля Нікополя. Про те, що Д. Кудря був пов'язаний з початком роботи цього інституту, свідчить журнал „Сільськогосподарська машина” за 1937 р. У ньому розповідається про шкідницьку діяльність директорів УНДІМа з дня його заснування і першим у списку директорів-шкідників інституту стоїть прізвище Д. Кудрі [5, 1]. У 1931 р. Д. Кудря переходить із тресту ДЕСК'ів у вищий навчальний заклад – ХІМЕСГ, який було створено у 1930 р. для підготовки інженерних кадрів для масово створюваних у країні МТС.

Мало збереглося документів про його роботу (майже рік) на посаді директора ХІМЕСГ. Проте ця робота збіглася зі складним періодом у розвитку вищої школи, коли ще здійснювалася більшовицька реформа вищої школи (вона почалася у 1930 р.) з її крайнощами: надмірним перевантаженням студентів виробничою практикою (а фактично, постійними відволіканнями студентів на різноманітні господарські кампанії),

чехардою в навчальних планах і програмах, відсутністю необхідної навчально-лабораторної бази, бригадно-лабораторним методом навчання тощо. Та все ж таки новий інститут ріс і розвивався.

У 1932 р. Д. Кудря повернувся до банківської системи. Він став управляючим сільськогосподарського банку (Соцзембанк). Нам невідомо, що спричинило його залишити роботу у тресті Дніпроелектросількомбінатів та ХІМЕСГ. Проте, мабуть, слід врахувати ті політичні звинувачення, які йому як керівнику висували партійні органи. Пізніше, у 1933 р., бюро РК Держинського району м. Харкова відзначало: „... т. Кудря (агроном) мав у минулій своїй роботі (Трест електрифікації сільського господарства навколо Дніпрельстану, ХІМЕСГ) ряд серйозних політичних проривів, зокрема, наявність в цих організаціях контрреволюційних націоналістичних елементів” [6, 138].

Ці звинувачення скоро висунули йому і на новому місці роботи. Приводом стали виступи Д. Кудрі на кустових партзборах держбанку, на яких обговорювалися рішення листопадового (1933 р.) об'єднаного Пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У про необхідність боротьби з націоналістичним ухилом. Він, як йшлося в рішенні бюро Держинського РК, „працюючи в Сільгоспбанку в той час, коли група контрреволюціонерів, шкідників протягувала в сільське господарство свої шкідницькі заходи, не розгорнув достатньої критики та самокритики своїх помилок, ідеалізував боротьбизм, говорячи не про ліквідацію боротьбистів, а про злиття їх з КП(б)У, не про розгром та роззброєння боротьбистів, а тільки про визнання ними своїх помилок”. У зв'язку з цим кустові та осередкові збори банку поставили питання про можливість подальшого перебування його на посаді директора Соцзембанку. Довелося Д. Кудрі покаятися вже на засіданні бюро РК КП(б)У і тим самим залишитися на своїй посаді [6, 138, 139, 150].

Проте вже наступного, 1934 р., політична ситуація в країні ще більш загострилася. Нова партійна чистка закінчилася передачею справи Д. Кудрі до районної партійної контрольної комісії [7, 11-12], а 13 грудня 1934 р., незабаром після вбивства С. Кірова, його було заарештовано у Києві у справі „підпільної контрреволюційної боротьбистської організації”, яка начебто хотіла ліквідувати радянську владу в Україні і створити тут незалежну буржуазну республіку. Його було засуджено на 7 років, загинув у сталінських таборах [2, 301].

1. *Служение Отечеству и долгу. Очерки о жизни и деятельности ректоров харьковских вузов (1805–2004 г).* / Под общей редакцией доктора исторических наук, профессора В.И. Астаховой и доктора исторических наук, профессора Е.В. Астаховой. – Харьков, 2004.
2. *Реабілітовані історією.* – Київ-Полтава, 1992.
3. *Державний архів Харківської області (далі – ДАХО).* – ФП. 45. – Оп. 2. – Спр. 25.
4. *Кудря Д. Шляхи реконструкції сільського господарства в районі Дніпрельстану // Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства.* – 1930. – № 7-8.
5. *Сільськогосподарська машина.* – 1937. – № 5.
6. *ДАХО.* – ФП. 99. – Оп. 1. – Спр. 4.
7. *ДАХО.* – ФП. 99. – Оп. 3. – Спр. 33.

Н.М. Новосад

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ ҐРУНТОЗНАВСТВА (АКАДЕМІК ОЛЕКСІЙ НИКАНОРОВИЧ СОКОЛОВСЬКИЙ)

Маловідомі сторінки життя і наукової діяльності академіка Олексія Никаноровича Соколовського – засновника агрономічного ґрунтознавства, піонера колоїдної хімії ґрунтів, пропагандиста і популяризатора досягнень науки про ґрунти, пов'язані з „великим терором” в СРСР в кінці 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Про цю трагічну сторінку з життя нашого народу написано багато Ю.І. Шаповалом, В.І. Пристайком, В.А. Золотарьовим, Г.В. Касьяновим, В.М. Даниленком, С. Підгайним, Р. Конквестом та ін [1-7]. Метою статті є спроба висвітлити лише один з трагічних епізодів з життя видатного українського вченого, вперше залучаючи до наукового матеріалу архівів СБУ Києва та Харкова, які стосуються участі О.Н. Соколовського у процесі СБУ („Спілка визволення України”) (як громадського обвинувача), а згодом, його арешту та позбавлення волі.

Процес СБУ, який відбувся у Харкові в 1930 р., був одним з низки сфабрикованих показових процесів, що проводилися владою з метою „викоренення внутрішнього ворога”. До нього, у першу чергу, відносили представників інтелігенції старої формації, які були найбільш освіченою частиною нації, відчували себе патріотами своєї країни, не могли та й не хотіли миритися з існуючим режимом. Саме цю опозиційну частину інтелігенції влада намагалася ізолювати від народу і всебічно скомпрометувати. Інтелігенцію перетворили на своєрідного внутрішнього ворога, боротися з яким необхідно було всіма відомими засобами. Так з'явився жупел – „вороги народу”. Придушення інтелігенції набуло страхітливих розмірів: не залишилося жодної галузі наукової, культурної, освітньої діяльності без виявлених і викритих ворогів. Жертвами терору ставали передусім люди найбільш духовно й інтелектуально обдаровані. Згодом сталінська система пішла далі – її метою стало знищення інтелігенції як такої. Замість неї вона прагнула виховати нове покоління слухняних виконавців з певною сумою технічних і гуманітарних знань, яке було б зовсім позбавлене якостей, притаманних інтелігенції – почуття гідності, свободи духу і думки, незалежності суджень тощо.

У справі „СВУ” на лаві підсудних опинилися 45 осіб – академіки, професори, лікарі, священники, письменники, студенти, викладачі вузів, учителі, яких звинуватили у створенні ретельно законспірованої шкідницької підривної націоналістичної організації, пов'язаної зі „світовим капіталом” з метою підготовки антирадянського заколоту. Про цей процес писав „з цілковитою моральною відповідальністю” К.Т. Туркало, один з небагатьох підсудних, кому пощастило вижити: „Організації СВУ не було, її провокаційно сконструювало з допомогою двох підсудних у цій справі московське ДПУ, щоб створити законну підставу для знищення верхівки української наукової інтелігенції того часу” [2, 41-42]. Усі організатори процесу „СВУ” згодом були знищені, „бо провадили цей процес не так, як треба було. Отож, і